

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN TANINMASI: TÜRKİYE’NİN ANKARA ANLAŞMASI TAMAMLAYICI PROTOKOLÜNÜ İMZALAMASI SONRASI GÜNEY KIBRIS’LA İLGİLİ YAKLAŞIMI

**RECOGNITION OF STATES IN INTERNATIONAL LAW: TURKEY’S STANCE TOWARDS
SOUTHERN CYPRUS AFTER SIGNING ADDITIONAL PROTOCOL TO ANKARA TREATY**

Erhan CANIKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi
İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İng)
 erhancanikoglu@esenyurt.edu.tr

Öz

Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla Avrupa Birliği’ne üye olması Türkiye’yi birçok açıdan zor durumda bıraktı. Türkiye garantör ülke sıfatıyla 1974 yılında adaya askerî harekât düzenleyerek Kıbrıs Türk toplumunun barış ve huzur içerisinde yaşayacağı bir ortam sağlamıştır. Türk toplumunun 1983 yılında ilan ettiği Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye Avrupa Birliği’ne üyelik yolunda aday ülke statüsünü elde etti. AB, üyeleri arasında ihtilaf olmaması yönünde güçlü bir irade göstermekte, hatta aday ülkelerin AB dışında dahi komşularıyla ihtilaflarını çözmesini beklemektedir. GKRY’nin AB üyeliği Türkiye açısından “tanıma” sorununu ortaya çıkardı. AB yeni üyeler edindikçe Türkiye-AB arasındaki Ankara Anlaşmasını Tamamlayıcı Protokolü imzalaması gerekmektedir. Bunun, Türkiye’nin GKRY’yi tanıması anlamına gelip gelmeyeceği bir tartışma konusu haline gelmiştir. Zira GKRY, gemilerine Türk limanlarının açılmasını talep edeceğini deklare etmiştir. Tanıma uluslararası hukukta “kurucu” ve “deklare edici” boyutlarıyla öne çıkmaktadır. Kurucu görüşe göre bir devletin ülkesi, milleti ve devleti olmasının tek başına yeterli olamayacağı, diğer devletler tarafından tanınmadan devlet niteliğini kazanamayacağı, ikinci görüşe göre ise tanımanın fiili durumu açıklamaktan ibaret olduğu, dolayısıyla devlet olma koşulları arasında yer almadığıdır. Tanımanın, tanıyan devlet açısından hukuki sonuçlara yol açacağı genellikle kabul görmüş bir yaklaşımdır. Türkiye ek protokolü imzalarken, bir deklarasyon yayımlayarak bunun GKRY’yi tanıması anlamına gelmeyeceğini bildirdi. Böylece tanıma konusu üzerindeki tartışmaları kendisi açısından sona erdirdi. Çalışmada uluslararası hukukta tanıma konusu ele alınarak, Türkiye’nin Tamamlayıcı Protokolü imzalamasının ardından Güney Kıbrıs’a yönelik pozisyonu incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: AB, Türkiye, Kıbrıs, Tanıma, Ek Protokol

ABSTRACT

Membership of Greek Administration of Southern Cyprus in the name of ‘Cyprus Republic’ in the European Union troubled Turkey in several aspects. Turkey, as a “guarantor” country, launched a military operation in 1974, thus providing a safe heaven for the Turkish Cypriots in the island. Turkey became the first state to recognize the Turkish Republic of the Northern Cyprus, established in 1983. Meanwhile Turkey has a candidate status for European Union membership. The EU asks candidate countries to solve their problems with both member states and neighbouring countries before full membership status is granted. EU membership of Cyprus Republic caused a “recognition” problem for Turkey since Turkey had to sign Additional Protocol to Ankara Treaty to extend to the new members. Then a possible recognition question appeared as Cyprus Republic declared that Turkey had to open its ports for her ships. Recognition has “constitutive” and “declaratory” aspects in international law. According to the constitutive view, recognition is the constitutive element of a legitimate state and unless a state is recognized by others, it is not a legitimate state. Second view asserts that recognition is not anything but simply declaration of the actual state. It has been generally accepted that a country which recognize other assumes binding legal responsibilities. Having signed the additional protocol, Turkey declared that this did not mean recognition of the Cyprus Republic. Thus, Turkey settled recognition problem at least for herself. This paper examines the recognition of states in international law and focuses on Turkey’s stance toward the Southern Cyprus following the signing of the protocol.

Keywords: EU, Turkey, Cyprus Republic, Recognition, Additional Protocol

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 16.9.2020

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 21.11.2020

Araştırma Makale/Research Paper

GİRİŞ

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları 16-17 Aralık 2004'te Brüksel'de yaptıkları zirvede, Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlatılmasına karar verdiler. Zirvede alınan kararın 19. maddesinde, Türkiye'nin, 10 yeni üye devletin Birliğe girişlerini göz önüne alarak, Ankara Anlaşması'nın uyumuna ilişkin protokolü imzalama kararından ve "Türk hükümeti üyelik müzakereleri başlamadan önce Ankara Anlaşması'nın uyum protokolünü, AB'nin mevcut üyeliği bakımından gerekli olan adaptasyonlar konusunda anlaşmaya varılarak bunların sonuçlandırılmasını teyit eder" yönündeki bildiriminden memnuniyet duyulduğu ifade edildi (ABK, 2004).

Türkiye ile AET arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması, müteakip yıllarda Avrupa Topluluklarına yeni üye devletler katıldıkça bu üyeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiş, bu kapsamda yeni üyelerin temsilcilerinin de katılması suretiyle Ankara Anlaşmasını tamamlayıcı protokoller imzalanmıştı. Ankara Anlaşmasını tamamlayıcı protokol imzalanmayan ülkeler ise AB'nin 4. genişleme sürecinde üye olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya'dır (Radikal, 2005).

Buna karşın Konseyin Türkiye'den 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlamadan önce, 1 Nisan 2004'te AB'ye üye olan 10 yeni devleti göz önüne alacak şekilde Ankara Anlaşması'nı genişletme teklifi Türkiye tarafında sıkıntıyla karşılanmıştı. Zira bu üyeler arasında Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY)¹ de yer almaktaydı. Bununla ilişkili olarak Türkiye'nin Ankara Anlaşmasını genişletmesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıması anlamına gelip gelmeyeceği, bu durumun Türkiye'nin GKRY'ye ve KKTC'ye yönelik politikalarında ve Kıbrıs sorununa ilişkin tutumunda olası yansımaları Türkiye açısından çözülmesi karmaşık sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın başlıca iki unsurunu uluslararası hukukta tanıma kavramı ve Kıbrıs konusu oluşturmaktadır. Tanıma uluslararası hukukta devletin tek taraflı bir eylemi olup, tamamıyla kendi iradesine bağlı bir tasarruftur. Uluslararası hukukta tanıma her olgu ve olay için geçerli olsa da öğretilerde devletlerin tanınması bağlamında daha geniş yer tutmaktadır. Kişileri egemen devletler olan uluslararası hukuka göre tanıma bir devletin bir diğer devletin varlığını kabul etme işlemidir (Tezcan, 2005a: 3).

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye'nin de garantör devletler sıfatıyla taraf olduğu (diğerleri İngiltere ve Yunanistan) 1959 Zürih ve 1960 Londra Antlaşmaları sonucunda kurulmuştur. Devletin Rum Cumhurbaşkanı'nın Kıbrıs Anayasasının bazı maddelerini değiştirmesi üzerine adadaki Türklere yönelik tedhiş eylemleri başlamış, Türkiye'nin 1974'teki müdahalesi sayesinde Kıbrıslı Türklerin güvenliği sağlanmıştır. Türkler bu tarihten itibaren adanın kuzeyinde yaşamışlar ve 1983 yılında da KKTC'yi ilan etmişlerdir. KKTC'yi Türkiye'nin dışında bir başka devlet tanımamaktadır.

Güney Kıbrıslı Rumlar ise egemenliği adanın güneyi ile sınırlı olan devleti "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla temsil etmeyi sürdürmüşler ve uluslararası toplum tarafından *de jure* olarak tanınmışlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti 1 Nisan 2004'te AB üyesi olmuştur.

Kıbrıs'ın tartışma konusu olması, sorunun siyasi ve hukuki boyutlarının birbirine karışmasından ve gerek tarafların gerekse uluslararası politikada etkin güçlerin sorunun çözümüne farklı perspektiflerden yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Bugüne kadar atılan adımlar, Transatlantik bağlantı da dahil olmak üzere uluslararası örgütlerde alınan kararlar ve özellikle Yunanistan'ın 1980'de üyeliğinden sonra AB'nin yaklaşımı ve son olarak GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB'ye üye olması, sorunu hemen hemen içinden çıkılmaz hale sokmuştur.

¹ Bundan sonra GKRY ve Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bahsedilecektir.

Dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıyıp tanımaması sorunu, sadece bir ÷lkeyle hukuki ilişki kurup kurmaması ile sınırlı değildir. Bu durum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan antlaşmaların hali hazırda geçerli olup olmadıklarından, eğer geçerlilikleri sürüyorsa Rum kesiminin AB'ye nasıl üye kabul edildiğinden, Avrupa Toplulukları hukukunun uluslararası hukukunun üstünde olup olmadığından, Türkiye'nin bugüne kadar Kıbrıs konusunda izlediği politikalarını değiştirmek zorunda kalıp kalmayacağına ya da birkaç yüz yıl öncesine dayanan Batılılaşma ve modernleşme hedefinin somutlaştığı AB üyeliği hedefinden geri atıp atmayacağına kadar çok geniş ve derin sorunların düğüm noktasıdır. Bunlardan konuyla doğrudan ilgili olanlar çalışmada yanıtları aranacak sorular arasındadır.

Çalışmanın amacı "Türkiye'nin Ankara Anlaşmasını 10 yeni AB üyesine genişletmesinin, bu üyeler arasında yer alan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanınması anlamına gelip gelmediğini" incelemek ve ardından Türkiye'nin bu yöndeki hareket tarzını incelemektir. Bu kapsamda öncelikle uluslararası hukukta devletlerin tanınması, tanıma yolları ve sonuçları, tanımanın üçüncü devletler açısından etkileri, uluslararası sözleşmeler ve protokoller bağlamında tanıma ele alınacak, uluslararası sözleşmelerin AB'deki geçerliliği, AB'nin üçüncü devletlerle yaptığı anlaşmaların geçerliliği ve bağlayıcılığı incelendikten sonra, Ek Protokolün tarafları-özellikle Türkiye açısından sonuçları tartışılacak ve bunun tanıma olup olmadığı yorumlanacaktır. Ardından Türkiye'nin ek protokolü imzalamasını takiben Güney Kıbrıs'ı "tanıma" sorunuyla karşı karşıya kalmamak için başvurduğu hareket tarzı üzerinden durulacaktır.

1. ULUSLARARASI HUKUKTA TANIMA VE DEVLETLERİN TANINMASI

1.1. Genel Olarak Tanıma ve Devletlerin Tanınması

Lauterpacht'a göre uluslararası hukuk literatüründe muhtemelen hala hâkim görüşe göre devletlerin tanınması hukuki değil siyasi bir meseledir (Rich, 1993: 36). Yani tanıma meselesi hukuki alanın ötesine geçerek siyaset alanına girmektedir. Dolayısıyla tanımayla ilgili tartışmalarda her ne kadar hukuki kavramlar üzerinden hareket edilse de nihayetinde belirleyici olan siyasi tutum ve davranışlardır. Nitekim Worster (2009: 116)'de devletlerin tanınmasına ilişkin kuralların hukuki kurallar olmakla birlikte esasen siyasi tercihlerle şekillenmiş yasal araçlar olduklarının altını çizmektedir. Bununla birlikte devletlerin dört temel niteliğe sahip olmaları gerekir: 1) "Daimî bir nüfus", 2) "belli bir toprak parçası", 3) "hükümet" ve 4) "Diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi" (Silverberg, 1998: 32).

Uluslararası hukukta tanıma, bir uluslararası hukuk kişinin, kendi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi bakımından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu veriler üzerine kuracağını bildiren tek taraflı hukuksal işlemdir (Pazarıcı, 1999a: 2). Yani tanıma, "muayyen bir durumu, bir iddiayı meşru olarak kabul etmeyi tazammun eden bir irade izharı" olarak tanımlanabilir (Çağıran, 2005: 161). Tanıma devletin toplumsal yaşantıya katılmasını ve hukuki ilişkiler kurabilmesini sağlayan başlıca araçtır (Çağıran, 2005: 163).

Tanımaya ilişkin tutum iki aşamalı zihni süreçten oluşmaktadır. Devlet önce tanımaya konu oluşturan olayın varlığını tespit eder, ardından bu olayın kendisi açısından hukuki planda bir sonuç doğurmasını kabul ettiğini gösteren irade açıklamasında bulunur (Çağıran, 2005: 166). Uluslararası hukukta tanıma soyut kurallardan ziyade, ilgili tarafların iradelerini içerir (Tezcan, 2005a: 2).

Tanıma uluslararası hukukla ilgili her olay, durum, iddia ve kuralı yakından ilgilendirmesine karşın, öğretilerde ağırlıklı olarak devletlerin tanınması bağlamında ele alınmaktadır. Bu yoğunluk ise devletlerin, devletlerarası hukukun temel aktörleri olmasından kaynaklanmaktadır (Çağıran, 2005: 186-187). Tanıma devletle uluslararası toplum arasındaki var olan ilişkinin en önemli unsurlarından biridir (Çağıran, 2005: 187).

Devletlerin tanınmasına ilişkin öğretide iki görüş bulunmaktadır: Birincisi, tanımın devletin uluslararası hukuki kişiliğinin kurucu (constitutive) öğelerinden birini oluşturduğu, ikincisi ise devletin tanınmasının fiili durumun açıklanması (declaratory) olduğu, dolayısıyla uluslararası hukuk açısından varlığının gerekli koşulu olmadığıdır (Pazarıcı, 1999a: 3).

Kurucu görüşe göre bir devlet ancak tanıma ile uluslararası hukukta varlığını kazanmaktadır (Pazarıcı, 1999a: 3). Yani tanıma otomatik bir işlem değildir. Diğer devletlerin takdirine bağlıdır (Worster, 2009:120). Buna göre tanıma, tanıyan devletin iradesinden bağımsız objektif bir gerçekliğin teyit edilmesinden ziyade, bu gerçekliğin yaratılmasına katılma olarak anlaşılmaktadır (Çağırın, 2005: 187). Açıklayıcı görüşe göre devletin tanınması fiili durumun açıklanmasından ibarettir ve devletin uluslararası hukuk açısından varlığının gerekli bir koşulu değildir (Pazarıcı, 1999a: 3). Bu görüşe göre, yeni devletin doğuşu bir olaydır (fait) ve bu olayın varlığı mevcut devletlerin takdirine bağlı değildir. Bir topluluk ülke, nüfus ve hükümet gibi üç temel unsura sahip olmakla hukuki nitelik kazanır ve devlet olur. Tanıma işleminin bir topluluğa kendi özellikleri dolayısıyla sahip olmadığı bir hukuki nitelik kazandırması gibi bir rolü yoktur (Çağırın, 2005: 191).

Bununla birlikte tanımın açıklayıcı bir işlem oluşturması, onun hiçbir kurucu işlem niteliği taşımadığı anlamına da gelmez. Çünkü tanıma işlemi ile tanıyan ve tanınan devletler arasında bazı kurucu etkiler de doğmaktadır (Pazarıcı, 1999a: 3). Tanıyan devlet açısından tanınan devlete ilgili belirsizlikler sona erer. Tanıyan devletin tanınan devletin varlığını yok sayma ve yasallığını eleştirme hakkı bu işlemle birlikte ortadan kalkar. Tanıyan devlet kendisi açısından tanınan devletin uluslararası hukuk kişiliğini kabul etmiş olur (Pazarıcı, 1999a: 3-4).

1.2. Devletleri Tanıma Çeşitleri

Devletlerin tanınması esas ve usul itibarıyla farklı şekillerle ve düzeylerde olabilir. *De jure* veya *de facto* tanıma; açıkça veya üstü kapalı (zımnen) tanıma; bireysel veya topluca tanıma; koşullu veya koşulsuz tanıma gibi... Öte yandan devletle arasında hukuki işlemlerin oluşmasına yol açmayan, dolayısıyla tanıma kapsamına girmeyen "fiili tanıma" ve iki devlet arasında sınırlı bir takım işlemlerin doğması gibi olgulardan da bahsetmek mümkündür.

Tanıma, esasen *de jure* tanıma ve *de facto* tanıma olarak ikiye ayrılmaktadır. *De jure* tanıma bir devleti tam olarak tanımın sağladığı bütün hukuksal etkileri ile tanımayı belirtirken *de facto* tanıma ise geçici ve sınırlı nitelikli bir tanımaya işaret etmektedir. *De facto* tanımda tanıyan devletin tanınan devletin bağımsızlığı, ülke üzerindeki otoritesi ve ülkedeki istikrara ilişkin olarak kuşkuları bulunduğu ve bu nedenle tam bir tanımaya gitmediği görülmektedir (Kobey, 1915: 282; Pazarıcı, 1999a: 8). Her iki tanıma da birer hukuksal işlemi oluşturur, ancak tanımın kapsamı ve hukuksal etkilerinin ölçüsü farklılık gösterir (Pazarıcı, 1999a: 8).

De facto tanıma işlemi ile bir devletin başka bir devletin varlığını fiilen kabul etmesi olgusu birbirinden ayrılmalıdır. Zira, *de facto* tanıma bir hukuksal işlemin gerçekleşmesini gerektirir. Bununla birlikte fiili tanıma ile sadece fiili bir durum teyit edilmekte, ancak bu fiili duruma tanımadan kaynaklanan herhangi bir hukuksal etki tanınmamaktadır (Pazarıcı, 1999a: 9).

De jure ve *de facto* tanıma ayrımı, tanıma işlemi oluşturan belgenin içeriğinden ortaya çıkar. Bir devleti *de jure* tanımayan devlet bu iradesini *de facto* tanıma işlemi oluşturan belgede dile getirmektedir. *De jure* tanıma kesin olup, geri alınmamaktadır. *De facto* tanıma ise kesin olmadığından tanıyan devlet tarafından geri alınabilmektedir (Pazarıcı, 1999a: 9). Burada şu soru gündeme gelebilir. Tanıma işleminin niteliğinin belirtileceği herhangi bir belge ortada yoksa, örneğin bir uluslararası örgüte sonradan giren devlete, bu devleti tanımayan daha önceki bir üyenin itirazı olmaz ise, yani zımni tanıma söz konusu olur ise, bunun *de facto* tanıma olduğu ayrıca bir deklarasyon yapılmak suretiyle ortaya koyulabilecektir. Çok taraflı anlaşmalar ve

uluslararası örgütlere üyelik gibi durumlarda ortaya çıkan üstü kapalı tanıma iradesinin varlığı herhangi bir kuşkuya yer vermemelidir.

Bir devlet tanıma iradesini açıkça tanıma (express recognition) veya üstü kapalı (zımni) tanıma (implied or tacit recognition) biçiminde ortaya koyabilir. Açıkça tanıma, tanınan devlete tanıma iradesini açıklayıcı bir bildirim (notification) veya bildiri (declaration) ile iradesini açıklama gibi doğrudan yolları içermektedir (Pazarıcı, 1999a: 9-10). Üstü kapalı tanıma ise, herhangi bir biçimde tanımadan söz etmemekle birlikte, tanıyan devletin tanınan devlet ile tanıma konusundaki iradesini kuşkuya yer bırakmayacak şekilde içeren bir işlem içine girmesi belirtilmektedir.² Zimnen tanıma bazen uluslararası bir örgüte üye olma vasıtasıyla yapılabilir. Örneği "A" devleti üyesi olduğu örgüte daha önce tanımadığı "B" devletinin katılması için olumlu oy kullanmışsa, "A" devletin "B" devletini tanıdığı sonucu çıkarılabilir (Çağırın, 2005: 193). Bu durum özellikle sınırlı sayıda devletin üye olduğu ve bilhassa ekonomik, siyasi bütünleşmeye yönelik örgütlerde geçerli olabilecektir. Zira, bu nitelikteki bir örgütte birbirini tanımayan devletlerin yer alması örgütün amaçlarına uygun düşmeyecektir. Öte yandan Birleşmiş Milletler gibi tüm devletlere açık evrensel örgütler bakımından yukarıdaki çıkarsamayı yapmak mümkün değildir (Çağırın, 2005: 193).

Oppenheim'a göre devletler görünüşte tanıma işlemi olarak nitelendirilebilecek bir tutum sergilediklerinde, tanımadıkları bir devletle anlaşma imzaladıklarında veya aynı uluslararası örgüte üye olduklarında, gerçek niyetlerinin tanıma olmadığını açıkça ortaya koyarak, istemedikleri sonuçların doğmasını engelleyebilirler (Pazarıcı, 1999a: 10). Dolayısıyla üstü kapalı tanıma tanıma iradesinin varlığı herhangi bir kuşkuya yer vermemelidir.

Uygulamada bir başka tanıma şekli bireysel (individual) tanıma ve topluca (collective) tanıma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel tanıma açıkça ve ya üstü kapalı bir biçimde olabilir ve her halükârda bir devletin tek başına bir diğer devleti tanımasıdır. Topluca tanıma ise birden çok devlet tarafından bir işlem ile bir devletin tanınmasını belirtir. Bu durum genellikle çok taraflı bir anlaşma aracılığıyla tanıma veya bir uluslararası örgüte üye kabulü aracılığıyla tanımadır (Pazarıcı, 1999a: 10).

Uygulamada var olan bir diğer tanıma şekli koşullu tanıma ve koşulsuz tanımadır. Koşullu tanıma, tanıyan devletin kimi haklarının gözetilmesi ya da kimi konularda yeni devletin vermesi gibi koşulları gösterir. Tanıyan devletin tanıyacağı devlete karşı bazı koşullar öne sürmesi önünde herhangi bir hukuksal engel bulunmamakla birlikte, tanımanın bir antlaşma niteliği taşıması ve pazarlık ögesi oluşturması nedeniyle öğreti koşullu tanımayı tanıma kurumunun işlevine aykırı bulmaktadır (Pazarıcı, 1999a: 11).

İki devlet arasında sınırlı birtakım ilişkiler ise şu kapsamda değerlendirilebilir. Bunlar hukuksal bağlayıcılığı olmayan ve taraflar arasında yalnızca siyasal düzeyde hak ve yükümlülük ilişkileri kuran, değiştiren ya da sona erdiren irade uyuşmalarıdır. 1975 AGİK Son Senedi, Bağlı AGİK Son Senetleri, Kapanış belgeleri, 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı buna örnek oluşturmaktadır (Pazarıcı, 1999b: 105)

² Uygulamada üstü kapalı tanıma, aksi bildirilmediği takdirde; i) Herhangi bir çekince koymadan ikili anlaşma yapılması, ii) Diplomasi ilişkileri kurulması, iii) Yeni devlet konsolosuna *exequatur* verilmesi, iv) Bağımsızlık törenlerine resmi temsilci gönderilmesi, v) Yeni devletin yalnızca devletlerin üye olarak kabul eden bir örgüte üyeliği ya da bu örgütte temsili için olumlu oy kullanılması. Bkz. Pazarıcı, 1999a: 10. Buna karşılık aynı uluslararası konferansa katılma, çok taraflı bir anlaşmaya taraf olma, tanıma konusunda görüşmeler yapılması, diplomasi temsilcileri dışındaki temsilciler aracılığıyla temas kurulması, ticari ilişkiler kurulması genellikle üstü kapalı tanıma olarak kabul edilmez. Bkz. Oppenheim 170-171'den aktaran Pazarıcı. 1999a: 10.

Bazı politikacılar tanımının bugün geçmişten farklı şekillerde yapıldığını ileri sürseler de³ hangi yolla yapılırsa yapılsın, tanımının, devletin tek taraflı bir eylemi olması ve tanıyan ve tanınan devletler arasında hukuki ve diplomatik ilişkiler doğurması gibi unsurlarını aşındırmadığı açıktır.

1.3. Tanımının Sonuçları

Tanımaya iki devlet arasında anlaşma yapmak, diplomatik ilişkiler kurmak gibi her türlü ilişkinin kurulmasına imkân vermektedir. Tanımaya bazı hukuki sonuçlara yol açmaktadır. Bunlar;

a) Tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında her türlü uluslararası ilişkinin kurulması olanağı hukuksal açıdan doğar. (Taraflar arasında anlaşmalar yapılması, diplomasi ilişkileri kurulması vs.)

b) Tanınan devletin kamu işlemlerine tanıyan devletin iç hukuk düzeninde saygı gösterilir.

c) Tanınan devletin tanıyan devlet nezdinde dokunulmazlık ve yargı bağımsızlığından yararlanması mümkün olur.

ç) Tanınan devlet ve tanıyan devlet birbirlerinin uluslararası sorumluluklarını ileri sürme haklarına sahip olurlar (Pazarcı, 1999a: 11-12).

Tanımaya işleminin kurduğu hukuki ilişki bakımından başlıca sonucu tanıyan devlete yükümlülük, tanınan devlete ise haklar getirmesidir. Tanımaya doğan yükümlülükler özel ve genel biçimde ikiye ayrılır: Özel yükümlülük her işlemin kapsamına ve konusuna göre belirlenirken, genel yükümlülük, tanıyan devletin tanıdığı durumun geçerliliğini tartışma konusu yapmamasını kapsar (Çağırın, 2005: 176).

Devletlerin Tanınmasının Üçüncü Devletler Açısından Doğurduğu Sonuçlar

Tanımaya tek taraflı hukuksal işlem olduğuna yukarıda değinildi. Bu işlem sonucu tanınan ve tanıyan devletler arasında bir takım kurucu etkiler doğmaktadır. Aslında tek taraflı yapılan bir işlem sonucu ortaya iki taraflı hukuki ilişki çıkmaktadır. Bu hukuki ilişki tanınana belirli haklar verirken, tanıyanı da belirli yükümlülükler altına sokmaktadır (Çağırın, 2005: 180).

Tanımaya işleminin etkileri tanımaya kurduğu hukuki ilişkinin taraflarıyla sınırlıdır (Çağırın, 2005: 178). Tanımaya işlemi ile yalnızca tanıyan devlet bir hukuksal yükümlülük altına girmekte olup, öteki devletler bu işlem ile bağlanmamaktadırlar (Pazarcı, 1999: 5). Yani "A" devletin "B" devletini tanıması, "A" devletini tanıyan ancak "B" devletini tanımayan "C" devleti için de aynı sonucu doğurmaz. "A" devletin bu işlemi "C" devletin de "B" devletini tanıması gerektiği anlamına gelmez.

Zira, tanıma hukuki sonuçları kadar belki de ondan daha fazla siyasi sonuçları düşünülerek yapılan bir işlemdir (Çağırın, 2005: 196). Bu açıdan bakıldığında taraflar arasında hukuki ilişki kurduğu ölçüde değer kazanan tanıma kavramı, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınmasına yönelik tutumunda belirleyici olan unsurları da kapsamaktadır. Bunlara ileride yer verilecektir.

1.4. Tanınmayan Devletlerin Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Hakları

Uluslararası hukuk normları, kuralları, ilkeleri devletleri belirli çerçevede hareket etmeye yöneltse de sonuçta bu alanda her bir vaka ayrı şekilde ele alınmaktadır. Ancak herhangi bir

³ GKRY lideri Tassos Papadopoulos tanıma yollarına ilişkin şu açıklamayı yapıyor: "...bugünkü zaman, 1920 sonrası zamanlara benzemiyor yani Kraliçe Elizabeth selamlarını gönderiyor ve devletinizi tanıyor gibi mevzuatlar artık yoktur. Bu konu, birçok hukuksal bilirkişi raporlarına göre de desteklenmekte. Bugün tanıma birçok şekil almaktadır. Diplomatik ilişkiler, ortak anlaşma imzalanması, aynı belgenin imzalanması, önemli bir adımdır..." Yunan ERT televizyonunun GKRY lideri T. Papadopoulos ile yaptığı söyleşi için bkz. "Muhatabımız Türkiye'dir", Radikal, 1 Mart 2005, s.10.

devletin diğer tüm devletler tarafından tanınırken, bir devlet tarafından tanınmaması, tanınmayan devletin uluslararası hukuktan aldığı hakların kaybolmasına da yol açmayabilir. Yeni devlet, tanımayan devlete karşı tüm uluslararası hukuk kişiliği olarak haklarını kaybetmez, tanımayan devletin ise genel uluslararası hukuk kurallarına saygı göstermesi beklenmektedir. Nitekim Shaw bu noktayı vurgulamıştır. “Örneğin, bir devletin tanınmaması, o hukuk kişisinin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını ve ödevlerinden mahrum bırakacağı var sayılamaz” (Shaw, 2012: 470-471). Bu tanımdan hareketle, tanımayan devletin yeni devletin açık denizlerde seyrine saygı göstermesi gerekebilir. Uluslararası boğazlardan geç iş hakkı da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Yine Shaw’un vurguladığı üzere iki devletin çok taraflı bir sözleşmede yer almaları *de facto* tanıma sayılmaz (Shaw, 2012: 470-471). Bununla birlikte Türkiye, Güney Kıbrıs’ın da taraf olduğu çok taraflı anlaşmalarda bildirimde bulunmakta. Bu bildirim hukuken “çekince” den farklı bir tutumu teşkil etmektedir. Örnek olarak da Türkiye’nin de Güney Kıbrıs’ın da imzacı olduğu Avrupa Konseyi Veri Güvenliği Anlaşması gösterilebilir (Avrupa Konseyi, 2016). Türkiye anlaşmaya ilişkin olarak “Sözleşme’nin onaylanmasının geçerliliği bulunmayan “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin anılan sözleşmeye taraf olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından temsil edildiği iddiasının herhangi bir biçimde kabulü anlamına gelmeyeceğini ve Türkiye’de sözde Kıbrıs Cumhuriyeti ile işbu Sözleşme kapsamında herhangi bir temasta bulunma yükümlülüğü getirmeyeceğini” beyan etti.⁴

2. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE PROTOKOLLER BAĞLAMINDA TANIMA VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN TANIMADA GEÇERLİLİĞİ

Bir devlet taraf olduğu evrensel veya bölgesel nitelikli bir anlaşmaya taraf olan diğer devleti/devletleri doğrudan veya dolaylı olarak tanımış olur mu? Bir devlet taraflarından birini ya da hiçbirini tanımadığı bir sözleşmeye taraf olabilir mi? Sözleşme sonucunda tarafların arasında hukuki ilişki doğması söz konusu ise birbirlerini tanımayan devletler taraf oldukları sözleşmenin gereklerini nasıl yerine getirebilirler? Aralarında ortaya çıkacak bu tür ilişkileri üçüncü devletler aracılığıyla sürdürebilirler mi? Bu durum nereye kadar tanıma kapsamının dışında kalabilir? Herhangi bir tanıma türüne girebilir mi?

Yukarıda da belirtildiği gibi devletler görünüşte tanıma işlemi olarak nitelendirilebilecek bir tutum sergilediklerinde, tanımadıkları bir devletle anlaşma imzaladıklarında veya aynı uluslararası örgüte üye olduklarında, gerçek niyetlerinin tanıma olmadığını açıkça ortaya koyarak, istemedikleri sonuçların doğmasını engelleyebilirler. Bunu da çekince koyarak gerçekleştirebilirler. Bununla birlikte birbirini tanımayan iki devletin anlaşma imzalaması gerektiğinde çekince koymayı ya da tanıma konusunun söz konusu olmadığını ileri sürmek mümkün görülmektedir. Yani ikili anlaşmalarda tanımama sorunundan bahsedilemez, zira devletlerin birbirleriyle anlaşma imzalayabilmeleri tanımının sonuçlarından biridir. Özetle ikili anlaşma imzalayan devletler arasında tanıma sorununun bulunması olası görülmektedir.

Anlaşmaların üçüncü kişiler açısından ne hak ne de yükümlülük doğurması ilke olarak kabul edilmemektedir (Pazarıcı, 1999b: 174). Bir anlaşma, ilke olarak sadece tarafları bağlamakla birlikte çeşitli nedenlere bağlı olarak, üçüncü kişiler bakımından etki doğurması durumlarıyla karşılaşılmaktadır (Pazarıcı, 1999b: 165). Bir anlaşmanın üçüncü kişiler açısından birtakım haklar

⁴ Türkiye’nin 2 Mayıs 2016’da anlaşmanın onayına ilaveten yaptığı bildirimini İngilizce olarak şu şekildeydi: “Turkey declares that its ratification of the Convention For The Protection of Individuals With Regard to Automatic Processing Of Personal Data neither amounts to any form of recognition of the Greek Cypriot Administration's pretention to represent the defunct “Republic of Cyprus” as party to that Convention, nor should it imply any obligation on the part of Turkey to enter into any dealing with the so-called Republic of Cyprus within the framework of the said Convention.”

öngörmesi Uluslararası Mahkeme kararları ve 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi tarafından doğrulanmış bir durumdur. Bunun için anlaşmanın taraflarının bu yöndeki iradelerinin kuşkuya yer vermeyecek biçimde saptanması ve üçüncü kişilerin bunu kabul etmiş olmaları gerekmektedir (Pazarıcı, 1999b: 175).

Yine bir anlaşma ilke olarak taraf devletlerin ülkesinin tümünde hukuksal etki doğurmaktadır (Pazarıcı, 1999b: 168). Uygulanan uluslararası hukuka göre bir anlaşmanın, aksi bütün taraflarca kabul edilmedikçe ya da anlaşmada izin verilmedikçe, bir bütün olarak uygulanması gerekir. Ancak bir anlaşma hükümleri ya da niteliği bunu engellemiyorsa ya da tarafların hepsi böyle bir durum kabul ediyorsa, bir anlaşmanın kimi bölümlerinin bu istekte bulunan taraflara uygulanmaması olanağı vardır. Uluslararası hukukta çekince, bir uluslararası hukuk kişisinin bir anlaşmanın kimi hükümleri ile bağlı olmayacağını açıklayan tek-tarafli bir bildirimdir (Pazarıcı, 1999b: 169).

Bir devlet bir başka devlet ile ikili anlaşma imzalıyor ya da diplomatik ilişkiler kuruyorsa, birbirlerini tanımama sorunu olmaz. Bu durumda en azından zımni tanıma gerçekleşir (Tezcan, 2005a: 2). Bir devletin tanımadığı bir devletle ikili anlaşma imzalaması teorik açıdan pek mümkün görülmemektedir. Zira tanımının sonuçlarından biri de tanıyan ve tanınan devletler arasında anlaşma imzalanmasıdır.

Ankara Anlaşması'nın genişlemesi/genişletilmesi incelendiğinde, her ne kadar anlaşmanın taraflarından biri AB (eski ve yeni katılan üyeler) diğeri de Türkiye olarak, iki taraflı anlaşma şeklinde görünmektedir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, AB'nin bir devlet değil uluslar üstü bir örgüt olduğudur. Yine anlaşmanın müzakeresi Avrupa Komisyonu tarafından yürütülmekle birlikte nihayetinde anlaşmada tüm üye devlet yetkililerinin imzaları bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye ile AB arasında ek protokolün imzalanması ikili anlaşma kapsamına girmemektedir. Öte yandan Tezcan bunun Birleşmiş Milletler Şartı ya da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çok taraflı bir anlaşma kategorisinde olmadığını da vurgulamaktadır (Tezcan, 2005b).

3. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN AVRUPA BİRLİĞİ'NDE GEÇERLİLİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI

Avrupa Toplulukları hukukuna göre, taraf devletlere haklar ve yükümlülükler getiren uluslararası bir antlaşma, uluslararası hukukun genel sınırları içinde özel bir hukuk olarak değerlendirilebilir. AB üyeleri daha önce taraf oldukları bir uluslararası antlaşmadan Avrupa Topluluğu hukukunun asli kaynaklarını öne sürerek kaçınılırlar mı? Ya da uluslararası hukukun genel prensiplerine atıfta bulunarak, Topluluk hukukundan kaçınılılır mı? Bu konuya ilişkin farklı kararlar olmakla birlikte, üye devletler tarafından tanınan uluslararası hukukun bir kuralına, Topluluğu kuran Antlaşmaların veya Topluluk hukuk normlarının yorumlanmasında ve uygulanmasında, hukukun genel prensibi olarak başvurulmasının önünde bir engel olmadığı ileri sürülmektedir. (Bozkurt vd., 2004: 144).

Buna göre uluslararası hukuk sistemi içinde bağımsız bir örgüt olarak kurulan Topluluk, kendi hukukuna göre eylem ve işlemlerini sürdürecektir; uluslararası hukukun bir kuralı Topluluk hukukunca tanımlanan haklarla ilgili olduğu zaman Topluluk mahkemeleri bu kurala başvuracaklardır (Bozkurt vd., 2004:144).

Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960'ta Londra'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörleri olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile yeni Anayasaya imza atan Kıbrıslı Türk ve Rum ortaklar arasında beş

tarafli bir antlaşma ile oluşturuldu. Batılı devletler de 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Antlaşması'nı onayladılar (Ozay, 2001: 190-191).⁵

Kıbrıs'ta 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti uluslararası antlaşmalar gereği Türk ve Rum toplumlarının ortak bir devletiydi. Ancak, Rum-Yunan tarafı, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla Londra ve Zürih Antlaşmalarını hiçe sayarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni 21 Aralık 1963 tarihinde, hukuk dışı yollarla, ihtilal niteliğindeki bir hükümet darbesiyle yıktılar. Türkleri ortaklıktan dışladılar ve silah zoruyla devlet makamlarına oturdular. Böylece Kıbrıs'taki statükoyu bozarak, adada sadece Rum toplumunun menfaatlerine hizmet eden bir hükümet ve devlet yapısı oluşturduklar (Atun, 2001: 41-42).

Günümüzde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan *de facto* iki ayrı devlet bulunmaktadır. Bu iki devletten hiçbirisi Kıbrıs'ın tamamı üzerinde hükümlanlık hakkına sahip değildir. İki devlet uluslararası hukuk, 1960 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Garanti ve İttifak Antlaşmaları çerçevesinde eşit konumdadırlar ve kendi toprakları üzerinde egemendirler. Devletlerden birinin diğeri temsil etme hakkı ve yetkisi yoktur ve biri olmadan diğeri Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu iddia etmesi mümkün değildir (Atun, 2001: 43).

Bununla birlikte GKRY, Temmuz 1990'da AT'ye üyelik müracaatında bulundu. KKTC bunun üzerine, "Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisinin birden üye olmadığı birliğe giremeyeceği" yönündeki Londra ve Zürih Antlaşmalarının ilgili maddesine göre itirazda bulundu (Manisalı, 2001: 59). Türkiye de uluslararası hukuk otoritelerine Kıbrıslı Rumların başvurusu ve AB'nin olumlu yanıtının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ortaya koyan raporlar hazırlattı. Türkiye bu raporları AB'ye, BM'ye, BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdi (Manisalı, 2001: 59).

1994 sonlarına doğru Yunanistan, Türkiye'nin AB ile imzalayacağı Gümrük Birliği belgesini veto edeceğini açıkladı. Türk Hükümeti de Yunanistan'ın vetosunu kaldırması karşılığında, AB'nin Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tam üyelik müzakerelerini başlatmasına göz yumdu. AB Komisyonu Başkanı 6 Mart 1995'te, Kıbrıs Rumlarıyla tam üyelik müzakerelerinin başlayacağını açıkladı. Haziran 1995'te GKRY ve AB Ortaklık Konseyi Brüksel'de toplandı ve tam üyelik görüşmeleri başladı (Manisalı, 2001: 59-60).

Türkiye'nin Kıbrıs'ın AB üyeliğine başvurusuna ilişkin mütalaa hazırlattığı İngiliz hukukçu Maurice Mendelson, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin uluslararası hukuk bakımından Türkiye'nin üyesi olmadığı AB'ye katılmak için müracaat etmeye ve başvuruda bulunduğu takdirde de katılmaya hakkı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mendelson bunun önünde AB hukuku açısından da engeller olduğu görüşündedir (Mendelson, 2001: 34).

Mendelson öncelikle Zürih ve Londra Antlaşmaları ile 1960 Antlaşmalarının uluslararası hukuk bakımından ve kendine özgü bir hukuk sistemi olan Avrupa Toplulukları açısından geçerliliğini inceledi.

a) Tüm tarafların müzakere sürecinde yer almaları/müzakere süreci hakkında bilgi sahibi bulunmaları,

b) Kıbrıs'ta statükoyu korumak üzere tek tarafli güç kullanımına izin veren Garanti Antlaşması'nın IV. Maddesinin uluslararası hukukun mutlak normu olan (buyruk emir) jus cogens kuralına aykırılığının, 1969 Viyana Sözleşmesinin geriye dönük olmaması, IV. madde yeni bir jus cogens kuralı neticesinde geçersiz hale gelse bile bunun antlaşmanın tümünü etkilemeyeceği,

⁵ Kıbrıs'la ilgili antlaşmalar, BM Güvenlik Konseyi Kararları ve ilgili belgeler için bkz. http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/ (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2005).

c)Vienna Sözleşmesi doğrultusunda Antlaşmanın taraflarından birinin Antlaşmanın geçerliliğini sorgulamadığı ve geçerliliğini kabul ettikleri,

ç) Taraflardan hiçbirinin Antlaşmayı sona erdirmeyi ya da Antlaşmayı sona erdirecek gerekçelerden⁶ herhangi birine dayanarak Antlaşmadan çekilmeyi resmen istemedikleri (Mendelson, 2001: 57-63) gibi noktaları değerlendirerek, söz konusu antlaşmaların uluslararası hukuk açısından geçerli olduğunu vurguluyor.

Yazar buradan hareketle Londra, Zürih ve 1960 Antlaşmalarını inceleyerek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye'nin üyesi bulunmadığı AB'ye üye olmasının da uluslararası hukuka aykırı olduğunu öne sürüyor.

Zira Londra ve Zürih Antlaşmaları, Türkiye ve Yunanistan'ın garantör devletler olarak, üye olmadıkları uluslararası örgütlere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olabilmesi için Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın olumlu görüş bildirmeleri yani veto etmemeleri gerekmektedir. 1959 Londra ve Zürih Antlaşması 8. madde, 1960 Garanti Antlaşması 1 ve 2. madde, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası 50, 1 (a) madde bu hükmü ortaya koymaktadır (Reçber, 2001: 150-151).

Ancak AB, Rum Yönetimi ile tam üyelik ilişkisini başlatırken Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarını yok saymıştır. AB Komisyonu ise, "Topluluğun yerleşmiş pozisyonunun, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin meşruiyeti ve KKTC'nin tanınmaması mantığına dayandıran BM pozisyonu ile tutarlı olduğunu belirterek, söz konusu iddiaları reddetmiş, başvurunun kabul edilebilir olduğunu" belirtmiştir (Mendelson, 2001: 67-68). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye giriş sözleşmesinin 10. protokolüne göre, AB'ye bütün olarak üye olan bir 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olduğu ve bir bölümünün 'Kıbrıs Cumhuriyeti' Hükümetinin tam denetimi altında, diğer bölümünde ise etkin denetim olmadığının altı çiziliyor (Anadolu Ajansı, 6 Mart 2005). AB Kıbrıs Cumhuriyetini tanıyıp üyeliğe kabul ederken, adanın kuzeyinin Türkiye'nin işgali altından olduğunu kabul etmektedir. AB aday ülkelerden Kopenhag kriterlerini karşılamalarını beklemekte, bu kriterler arasında çeşitli değerler ve Topluluk müktesebatının kabulü gerekmektedir. Yani Türkiye AB'ye üye olabilmek için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işgal altında olduğu hususunu kabul etmek zorunda kalabilecektir.

Mendelson, Avrupa Komisyonu'nun ana gündeminin Kıbrıs'ın üyeliğini bizzat Cumhuriyeti kuran antlaşma veya Cumhuriyetin kendi anayasal çerçevesinde bir engel bulunup bulunmadığı değil, Kıbrıs'ın, AT'ye üyeliğinin gereklerini yerine getirip getirmediğine baktığını öne sürmektedir (Mendelson, 2001: 68). Yani AB konuya uluslararası hukuk açısından ziyade siyasi mülahazalarla yaklaşmış, bunda diğer nedenlerin yanı sıra Yunanistan'ın AB üyesi olması ve zaman zaman Birliğin genişlemesini veto tehdidinde bulunması önemli bir rol oynamıştır. Kuşkusuz Almanya, Fransa ve İngiltere gibi AB'nin motor güçlerinin tutumu da Yunanistan'ın pozisyonunun güçlü görünmesinin arkasındaki temel etkenlerdir.

4. AB'NİN ÜÇÜNCÜ DEVLETLERLE (ADAYLAR VE DİĞERLERİ) YAPTIĞI ANLAŞMALARIN GEÇERLİLİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI

Topluluğu kuran Antlaşma, Topluluk organlarına üye olmayan devletlerle ve uluslararası örgütlerle anlaşma yapma yetkisi vermiştir. Bu tür anlaşma yapma yetkisi ve bu yetkiye dayanarak yapılan antlaşmaların orijini; madde 182-188'e göre Denizaşırı devletler ve toprakların ortaklığı; madde 133'e göre ticaret antlaşmaları; madde 310'a göre ortaklık antlaşmalarını düzenleyen Antlaşma hükümlerine dayanır (Bozkurt vd., 2004: 154).

⁶ Anlaşma tarafların rızasıyla ya da Anlaşmanın sona ermesine izin veren bir hukuk kuralı yoluyla (taraflardan birinin maddi ihlali, uygulamanın imkansızlığının ortaya çıkması, koşulların köklü değişimi gibi) sona erebilecektir.

Topluluk tarafından üye olmayan devletlerle yapılan ortaklık, ticaret ya da gümrük antlaşması şeklindeki uluslararası antlaşmaların ortaya çıkardığı hukuk da Topluluk hukukunun kaynakları arasında yer alır. Bu tür antlaşmalar ATA madde 300'e göre devletler için bağlayıcı nitelik taşır (Bozkurt vd., 2004: 154).

ATAD kararları ışığında, günümüzde kabul edilmesi gereken ilke; Topluluk tarafından üye olmayan devletlerle yapılan Antlaşmanın bir hükmü, uygulanmak ve hukuksal sonuçlar doğurmak bakımından, ileride herhangi bir karar alınmasını gerekli kılmayacak kadar açık ve belirgin yükümlülükler taşıyorsa, bu hüküm doğrudan uygulanan hüküm olarak kabul edilebilir. Topluluğun taraf olduğu farklı nitelikteki uluslararası antlaşmaların, Topluluk hukuk sistemi içinde doğrudan etkili hükümler içerip içermeyeceği ATAD tarafından verilen değişik kararlarda tartışılmaya devam etmiştir (Bozkurt vd., 2004: 155-156).

Antlaşma normlarının ya da Topluluk tasarruflarının anayasa hukuku ile uyumsuzluğa düşmesi durumunda, eğer Topluluk normu ulusal normdan sonra ihdas edilmişse, bu durumda Topluluk normuna öncelik tanınmaktadır. Ulusal normun Topluluk normundan sonra ihdas edilmesi halinde, Ulusal norma öncelik verilmesi söz konusu değildir (Arsava, 1998: 7-8).

Topluluk hukukunun üye devletler hukukuna önceliği sorunu, üye devletler hukukunda Topluluğa katılma öncesinde kabul edilmiş hukuk kuralları açısından pek sorun çıkarmamıştır (Günoğur, 1996: 75). Topluluk ile bağdaşmayan ulusal hukuk kurallarının "hukuksal değeri" Adalet Divanının MARINEY davasında aldığı kararda belirtildi. Bu kararda Divan, bağdaşmazlık gösteren iç hukuk normlarını Topluluk hukuku normlarının kabulünden önceki ve sonraki normlar olmak üzere iki gruba ayırmaktadır (Günoğur, 1996: 79). Buna göre önceki hukuk normları, Topluluk hukuku kabul edildikten sonra uygulanamaz duruma gelirler (Günoğur, 1996: 80).

5. EK PROTOKOLÜN, İMZALAYAN TARAFLAR-ÜYE DEVLETLER VE TÜRKİYE-AÇISINDAN SONUÇLARI

Türkiye 31 Temmuz 1959'da AET'ye tam üyelik müracaatında bulundu ve Türkiye ile AET arasında 12 Eylül 1963'te Ortaklık Anlaşması imzalandı. Anlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girdi (Reçber, 2001: 142). Ankara Anlaşması doktrin tarafından kendine özgü bir takım özellikleri olan bir ikili anlaşma olarak nitelendirilmektedir. Ancak bunun klasik anlamda ikili anlaşma olmadığı da belirtilmelidir. Ankara Anlaşmasının AB'nin yeni üyelerine genişletilmesini sağlayacak ek protokol ya da tamamlayıcı protokol de bu niteliktedir.

Türkiye, Avrupa Topluluğu'na yeni üye devletlerin katılımı nedeniyle bugüne kadar Ankara Anlaşmasını tamamlayıcı protokoller imzaladı. Bunlar İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa katılımı nedeniyle 30 Haziran 1973'te, Yunanistan'ın katılımı nedeniyle 1988 yılında ve İspanya ile Portekiz'in katılımı üzerine 23 Temmuz 1987'de Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında imzalanan anlaşmalardır (Günoğur, 2003: 71-110). Bu protokoller ve ekleri Ankara Anlaşması'nın ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmektedirler (Günoğur, 2003: 77).

Öte yandan Ankara Anlaşması'nın bir sonucu olarak Türkiye ile AB arasından 5 Mart 1995 tarihinde tesis edilen Gümrük Birliği kararı 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girdi (Reçber, 2001: 143). Gümrük Birliği Türkiye'ye gerek AB ile ticari ve ekonomik ilişkilerinde gerekse AB'nin üçüncü ülkelerle benzer nitelikli ilişkilerinin uyumlu kılınması anlamına gelmektedir.

Türkiye Ek Protokolü imzaladığında Ankara Anlaşması yeni üyelere genişletilmiş olacaktı. Bu uyarılma anlaşması klasik anlamda ikili anlaşma olmadığından, Türkiye bu yolla Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımış olmayacaktı. Öyleyse anlaşmanın içerdiği hükümler taraflar arasında tanınmanın gerektirdiği hukuki sonuçların bir kısmına ya da hepsine yol açar mı? Ne kadarına yol açarsa tanıma anlamına gelir? Ek protokolün imzalanması sonucunda Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti

ile tanınmanın gerektirdiği bazı ya da tüm hukuki sonuçları içeren ilişkileri yürütmek zorunda kalırsa, bu devleti yine de tanımadığını ileri sürebilir mi? Günümüzde dünyada birbirlerini tanıyan ancak tanınmanın gerektirdiği hukuki ilişkileri kurmayan devletler olabilse de tanınmanın getirdiği sonuçları hem uygulayıp hem de bunun tanıma olmadığını açıklamak pek gerçekçi olmayacaktır. KKTC Başbakanı (Cumhurbaşkanı) Mehmet Ali Talat'ın da belirttiği gibi ek protokolün imzalanması Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıma anlamına gelmese de çeşitli sonuçlar doğuracaktır (Anadolu Ajansı, 3 Şubat 2005).

Türkiye'nin tamamlayıcı protokolü imzalamasıyla, AB ülkeleriyle arasındaki Gümrük Birliğine, protokolü imzalayacak yeni AB üyeleri de dahil olacaktır. Gümrük Birliğinin yeni üyeleri de kapsayacak şekilde yürürlüğe girmesiyle, Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında gerçekleşecek işlemler tanınmanın gerektirdiği bazı sonuçlara yol açacak. Örneğin, Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti ile aynı Gümrük Birliği mevzuatını uygulayacak. Bu bir anlamda "Tanınan devletin kamu işlemlerine tanıyan devletin iç hukuk düzeninde saygı gösterilir." noktası ile uyusmaktadır.

Ankara Anlaşması'nın 23. maddesine göre, Anlaşmayla taraflar arasında kurulacak Ortaklık Konseyini, bir taraftan Türkiye Hükümetinden üyeler, öte yandan Topluluk üyesi devletler hükümetlerinden, Konsey'den ve Komisyon'dan üyeler meydana getirir (Günoğur, 2003: 6). Anlaşmanın 24. maddesine göre, Ortaklık Konseyi başkanlığı altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından sıra ile yapılır (Günoğur, 2003: 6). Önümüzdeki günlerde Ortaklık Konseyi Başkanlığı'nı Güney Kıbrıslı bir Rum'un yürütmesi tanınmanın sonuçlarından biri olarak kabul edilebilir.

Ankara Anlaşması'nın Kıbrıs Cumhuriyetini de kapsayacak şekilde genişletilmesi, Türkiye tarafından tanınmayan bu ülkenin anlaşmaya taraf olması anlamına gelmektedir. Bu amaçla yapılacak müzakereler 10 yeni üyeden ziyade Avrupa Komisyonu tarafından yürütülecek müzakereler sonucunda uyum protokolünü Bakanlar Konseyi imzalayacaktır. Uyum Protokolü uluslararası hukuk bakımından bir anlaşma olarak nitelendirildiğinden hem Türkiye hem de 10 yeni ülke tarafından imzalanacaktır (Tezcan, 2005b).

Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında süren müzakerelerin mutabakatla sonuçlanması üzerine, Ankara, imza sürecinin başlatılması için harekete geçti ve AB Komisyonu'ndan üzerinde mutabakat sağlanan protokol metnini içeren mektubu talep etti (NTV, 2005a). AB Komisyonu üyeleri Ankara Anlaşması'nın genişlemiş AB'ye uyarlanmasına ilişkin iki yönetmeliği 14 Mayıs günü Konsey'e sundu. Yönetmeliklerden biri AB'nin imza sürecini, diğeri ise ek protokolün AB ve Türkiye'deki onay sürecini içermektedir (NTV, 2005b).

Her ne kadar Ankara Anlaşması'nda bir taraf Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, diğeri ise uluslar üstü bir örgüt olan Avrupa Topluluğu olsa da Anlaşmaya AB'ye üye devletler de imza atacaktı. Bu açıdan bakıldığında Ankara Anlaşmasının genişletilmesi ikili anlaşma kapsamına girdiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle ek protokolü (uyum protokolü) imzalamak zımnen tanımaya yol açmayacaktı (Tezcan, 2005b). Zira Türk yetkililer bu genişlemenin Kıbrıs Cumhuriyetini tanıma anlamına gelmeyeceğini bugüne kadar açıkça beyan etti.⁷ Ancak Rum

⁷ Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, "Bizim imzalayacağımız, AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği çalışması ve kapsamını gösteren bir protokol. Bu protokol 25 AB ülkesi adına onları temsil eden AB Komisyonu ile imzalanacak. Dolayısıyla bizim karşımıza tanımadığımız Rum yönetiminin temsilcisi oturacak değil ve Türkiye ile Rum yönetimi bir şey imzalamayacak. Ama tüm bunlara rağmen çok dolaylı bir şekilde bile olsa bir tanınmanın ortaya çıkması için Hükümetimiz tedbirli hareket etmiştir ve AB'ye (Biz sizinle Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalıyoruz, ilişkilerimiz de devam edecek, ama sakın unutmayın 25 ortağınızdan biriyle sorunlar bitmemiştir, çözüm olmamıştır dolayısıyla bizim sizinle bu ilişkiye girmemiz onu tanımak anlamına gelmez) denmiştir." şeklinde açıklama yapmıştır. (Bkz. Anadolu Ajansı, 19 Aralık 2004).

tarafının ek protokolün imzalanmasının ardından olası hareket tarzları konusunda bürokrasinin kaygıları bulunmaktadır.⁸

SONUÇ

AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın 237(1) maddesinde Tek Avrupa Senedinin 8. maddesiyle yapılan değişikliğe göre (şimdi ABA 49. madde): "6(1) maddede ifade edilen prensiplere saygılı her Avrupalı devlet, Birliğin bir üyesi olmak için başvurabilir..." (Bozkurt vd., 2004: 43). 6 (1) maddesi ise "Birlik, özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü prensipleri ile üye devletlerde ortak olan prensipler üzerine kurulur." şeklindedir.

Avrupa Konseyi, 22 Haziran 1993'te yapılan Kopenhag zirvesinde, tam üyelik için karşılanması gereken kriterleri ortaya koydu. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç gruba toplanmıştır (Bozkurt vd., 2004: 43). Topluluk müktesebatının benimsenmesi siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunmasıdır. AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara, Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi Ortaklık anlaşmalarında belirtilen şartlara uyum sağlanması da bu kriterler arasındadır. Tam üyeliğe kabul edilen bir ülke *acquis communautaire* olarak adlandırılan Avrupa Birliği'nin tüm yasalarını, kurallarını kabul etmek durumundadır (Bozkurt vd., 2004: 45). Bu kriterlerin Türkiye'ye somut etkileri, aşılması en güç engeller den biri olarak Kıbrıs bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 17 Aralık 2004'te Brüksel'de Türkiye'nin ek protokolü kayıtsız imzalamasının istendiğini, Türkiye'nin teklifi reddetmesi üzerine bazı problemler çıktığını, ardından AB yetkililerinin Türkiye'nin şartlarını kabul ettiğini ve herhangi bir tanımının söz konusu olmadığını açıkladıklarının altını çizdi.⁹ Nitekim Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması'nı Kıbrıs Rum Kesimi de dahil 10 yeni Avrupa Birliği üyesini kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokolü imzaladı (CNNTURK, 2005). Bununla birlikte Türkiye bir deklarasyon yayımlayarak Ek Protokolü imzalamasının GKRY'yi tanıdığı anlamına gelmeyeceğini duyurdu.

Buna karşın GKRY basını "Tanımama beyanının protokol dışında olacağını ve hukuki geçerliliği bulunmayacağını" savunmuştur (Anadolu Ajansı, 6 Mart 2005). GKRY Dışişleri Bakanı Yorgo Yakovu da bu görüşe esas oluşturacak ifadelerde bulunmuş, Türkiye'nin tek taraflı beyanının kendisi dışında kimseyi bağlamadığının altını çizmiştir. Yakovu'nun kamuoyunun dikkatinden kaçırdığı ise "tanımama" doğası itibarıyla devletin tek taraflı eylemi olduğudur. Tanımama iradesini tek taraflı olarak açıklayan ya da zımni şekilde kabul eden devlet, yine tek taraflı

⁸ MGK Genel Sekreterliği'nin, "Rumlar, bu imzayı hemen kullanmak, emrivaki yoluyla Rum bandıralı gemi ve uçaklarını Türk liman ve havalimanlarına sokak isteyeceklerdir. Buna karşı hazırlıklı olunmalı" görüşüyle hükümeti uyardığı, buna karşın T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın, bu imzanın Rum Yönetimi'ni tanıma anlamına gelmediği, adada sadece KKTC'nin tanındığının altını çizen ve protokolün 'Türk liman ve havaalanlarının Rumlara açılmasını gerektirmeyeceğini' vurgulayan bir deklarasyon yayınlanacağı belirtilmektedir. (Bkz. "MGK protokol için uyardı", Radikal, 4 Haziran 2005, s.12).

⁹ Bkz. Anadolu Ajansı, 4 Şubat 2005; Bakan daha önce de Hollanda Başbakanı Peter Balkenende'nin zirveden sonra ek protokolün imzalanmasının bir tanıma anlamına gelmeyeceğini açıkça duyurduğuna işaret etmiştir. Bkz. Anadolu Ajansı, 19 Şubat 2004; Başbakan Recep T. Erdoğan da Fransa, İngiltere ve Hollanda Başbakanları ile Fransa Cumhurbaşkanı'nın bunun genel bir tanıma olmadığı açıklamalarını uluslararası medya karşısında yaptıklarına değinmiştir. Erdoğan'ın TGRT'deki açıklamasından aktaran Anadolu Ajansı, 10 Mart 2005. GKRY Dışişleri Bakanı Yorgo Yakovu, GKRY'de yayınlanan Alithea gazetesine verdiği ve Anadolu Ajansı'nın 6 Mart 2005'te abonelerine ulaştırdığı habere konu beyanatta şu hususları ileri sürmüştür: "Türkler, bazı konuları nasıl yorumladıklarına ilişkin kamuoyuna yönelik tek taraflı bir beyanda bulunabilirler, ancak bu, protokolün bir parçası olmayacak. Olabilecek olan, Türkiye'nin kendi beyanını metin dışı olarak yapması ve bunu, Yine Türkiye dışında başka kimseyi bağlamadan, istediği şekilde yorumlayabilir. Konu sadece Türkiye ile ilgili değildir. Bunun tanıma anlamına gelmediği yorumunu yapabilir ve böyle söyleyebilir. Bu konuda kendilerine danışılan saygın hukukçular, protokolün imzalanmasının tanıma anlamına geldiğini söylediler".

olarak yaptığı bir işlemin tanıma olmadığını beyan edebilir. Zira Ankara Anlaşması'nın uyarlanması hususu klasik anlamda ikili anlaşma olmadığından, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığı anlamı ortaya çıkmayacaktır. Zira Türkiye, anlaşmanın içinde olmasa da bir şekilde konu hakkında bildiride bulunmuştur.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmesi için tüm üye devletlerin onay vermesi gerekmektedir. Onay sürecinde ise bazı ülkeler, örneğin Fransa, mevzuatını referanduma gidilmesini gerekli kılacak şekilde düzenledi. Sadece Rumlar tarafından temsil edilmesi ve mevcut AB üyeliği nedeniyle uluslararası hukuka aykırı unsurları barındıran Kıbrıs Cumhuriyeti, kendisini tanımayan bir devletin Birliğe girişine onay verir mi? Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti diğer üyelerin onaylaması halinde Türkiye'nin üyeliğini veto edebilir mi? Türkiye, tanımadığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olduğu entegrasyon amaçlı bir Birliğe nasıl girebilir ve pek çok hukuki ilişkiler doğmasını gerektiren bir grup ülkeyle bu koşullar altında ne derece bütünleşebilir?

Kuşkusuz bunların bir kısmı siyasi boyutta cevap bulunması gereken sorular olup, çalışmanın sınırlarının dışında kalmaktalar. Türkiye'yi AB'ye üyelik sürecinde yukarıdaki nedenlerle zorlu engeller beklemektedir. Bu nedenle Türkiye Kıbrıs sorununun çözümüne özel önem vermekte, buna karşın Rum kesimi ağır davranmakta ve esasen Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'den istediklerini almayı ummaktadır.

AB'nin Kıbrıs sorununa karşı tutumu, 1959-1960 Antlaşmaları'nın mevcudiyetine rağmen Güney Kıbrıslı Rumları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi temsilcileri olarak tanınması, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla Birliğe kabul etmesi, KKTC'yi tanımaması, adanın kuzeyinin işgal altında bulunduğunu kabul etmesi gibi yaklaşımları, zaman zaman uluslararası hukuk ve Topluluk hukuku ile açıklanmaya/desteklenmeye çalışılsa da önemli ölçüde siyasi nitelik taşımaktadır. Kıbrıs sorunu son derece kapsamlı, çok yönlü, birden fazla disiplini ilgilendiren bir konu olarak uluslararası politikada yerini muhafaza etmektedir.

Sonuç olarak, pek çok Türk yöneticisinin bugüne kadar belirttiği gibi, Türkiye'nin mevcut koşullar altında GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tanıma yönünde iradesi bulunmamaktadır. Türkiye, Ankara Anlaşması'nı genişleten protokolü imzalamasını da bu bağlamda görmektedir. Bunu Brüksel zirvesinde ve sonrasında açıkça teyit etmiştir. Bu irade beyanı ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımış olup olmayacağı tartışmalarına yanıtını vermiş bulunmaktadır. GKRY, pek çok devlet tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak tanındığından, asıl beklentisi Türkiye tarafından tanınıp tanınmaması değil, mevcut Cumhuriyetin egemenliğini adanın kuzeyine yayma hedefidir. Dolayısıyla Ek Protokolün imzalanmasına ve "Tanıma" kavramına indirgenen tartışmaların kapsamı ve içeriği, bunların Kıbrıs sorununda varılacak son noktalara değil, ilgili tüm aktörlerin, bundan sonraki hareket tarzlarının yönünü işaret etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye, diğer devletler tarafından tanınan Güney Kıbrıs'ın, her ne kadar kendisi pek çok kez uluslararası hukuk kurallarını, normlarını, ilkelerini çiğnese de uluslararası hukuk açısından bir takım hak ve ödevlere sahip olduğu da ortadadır. Türkiye ise gerek anavatanın gerekse Kıbrıs Türklerinin hak ve çıkarlarını gözetmekle birlikte, Güney Kıbrıs'ın da uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarına saygı göstermektedir. Ancak çok taraflı anlaşmalarda attığı imzanın tanıma anlamına gelmeyeceğini de sürekli vurgulamaktadır.

KAYNAKLAR

[NTV, 2005b] "AB yolunda önemli adım", <http://www.ntv.com.tr/news/323830.asp.html>, (Erişim Tarihi: 14.05.2005)

[NTV, 2005a] "Ankara imza hazırlığında", <http://www.ntv.com.tr/news/315634.asp.html>, (Erişim Tarihi: 25.03.2005)

- Arsava, A.F. (1998). *Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Atun, A.F. (2001). Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler. İ.K. Ülger ve E. Efeğil (Der.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)* içinde (ss.31-47). Ankara: HD Yayıncılık.
- Avrupa Birliği Konseyi [ABK] (2004). Avrupa Birliği Konseyi Başkanlık Kararları, 17 Aralık 2004, https://www.ab.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/PresConc_17122004.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2020)
- Bozkurt, E. vd. (2004), *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Asil.
- Çağırın, M.E. (2005). *Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, Ankara: Platin.
- CNNTURK (2005). “Ek Protokol İmzalandı”, <http://www.cnnturk.com/2005/dunya/07/29/ek.protokol.imzalandi/114306.0/index.html> (Erişim Tarihi: 30.07.2005)
- Günuğur, H. (1996). *Avrupa Topluluğu Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: EKO Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.
- Günuğur, H. (2003). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Anlaşmalar, Kararlar, Belgeler, Uyum Yasaları*, Ankara: EKO Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.
- Kobey, E.F. (1951). International Law – Recognition and Non-Recognition of Foreign Governments, *Marquette Law Review*, 34(4), 282-288.
- Manisalı, E. (2001). What Happens If Cyprus Joins the EU Without Turkey. İ.K. Ülger ve E.Efeğil (Der.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)* içinde (ss.58-77). Ankara: HD Yayıncılık.
- Mendelson, M.H. (2001). *Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Giriş Neden Hukuka Aykırı Olacaktır, Hukuki Mütalaa*, Londra: Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği.
- “MGK protokol için uyardı”, *Radikal*, 4 Haziran 2005, s.12.
- “Muhatabımız Türkiye’dir”, *Radikal*, 1 Mart 2005, s.10.
- Ozay, M. (2001). Justice in the Global Village: Implications Emerging from the Cyprus Problem, İ.K. Ülger ve E.Efeğil (Der.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)* içinde. Ankara: HD Yayıncılık.185-195.
- Pazarcı, H. (1999a). *Uluslararası Hukuk Dersleri, III Kitap, 3.Baskı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (1999b). *Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap, 8. Baskı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Reçber, K. (2001). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açıdan Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 (4), 141-162.
- Rich, R. (1993). ‘Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union’, *4 EJIL*, 36-65.

- Shaw, M.N. (2012). *International Law*, Sixth Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Silverberg, S.R. (1998). Diplomatic recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine, *Tulsa Journal of Comparative and International Law*, 6(21), 21-47.
- Tezcan, E. (2005a). AB Sürecinde Güney Kıbrıs Rum Kesiminin Tanınması Sorunuyla İlgili Hukuksal Bir Değerlendirme. *The Journal of Turkish Weekly*, http://www.turkishweekly.net/printerfriendly.php?type=articles_tr&id... (Erişim Tarihi: 28.04.2005).
- Tezcan, E. (2005b). What if we recognise the Greek Cypriot Administration? http://www.turkishtime.org/36/print/16_1_en_p.asp, (Erişim Tarihi: 06.05.2005).
- Türk, D. (1993). Recognition of States: A Comment. 4 *EJIL*, 66-71.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Temel Dış Politika Konuları, Kıbrıs, <http://www.mfa.gov.tr/kibris.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 16.09.2020)
- Worster, W.T. (2009). Law, Politics, and the Conception of the State, *Boston University International Law Journal*, 27(115), 115-171.